

У. ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ. СТИЛІСТИЧНІ ТА КОНТЕКСТУАЛЬНІ ВИЯВИ ЛЕКСИЧНИХ І ГРАМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ

Олена Бірюкова
(Вінниця)

УДК 811.111'38

ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОРИЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «FAMILY» В АФОРИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

*Статтю присвячено аналізу особливостей метафоризації лінгвокультурного концепту *family* в афористичних висловлюваннях. Досліджуються основні сфери-джерела творення концептуальних метафор в англomовному афористичному дискурсі.*

Ключові слова: лінгвокультурний концепт, афоризм, концептуальна метафора.

На сучасному етапі розвитку мовознавства лінгвокультурний концепт є предметом потужної теоретичної рефлексії в наукових розвідках Н. Аругюнової, Г. Вежбицької, В. Колесова, О. Левченка, В. Маслової, Г. Слишкіна, Ю. Степанова, В. Телії, В. Ужченка, О. Шмельова та ін. Як зазначає В. Колесов, лінгвокультурний концепт являє собою єдність поняття, образу та символу [7], Л. Чернейко досліджує концепт у площині поняттєвої, логічної та сублогічної зон [9]. Проте наукове осмислення концепту більшістю лінгвістів співпадає з визначенням В. Карасика, який вважає останній «складним структурованим» феноменом, «багатомірним ментальним явищем» із тришаровою структурою, що включає понятійний, перцептивно-образний та валоративний (ціннісний) компоненти [6, с. 123].

Вивчення концептів здійснюється з урахуванням їх значущості та місця в культурі, культурній картині світу. при цьому методика вивчення культурних домінант у мові являє собою систему дослідницьких процедур, спрямованих на висвітлення різних аспектів концептуальних утворень, їх смислового потенціалу в певній культурі. Не підлягає сумніву той факт, що людська життєдіяльність пов'язана з родиною, що пояснює широку репрезентованість лінгвокультурного концепту *сім'я* у переважній більшості мов. Основним чинником, який відіграє значну роль у процесі формування зазначеного ментального утворення у мовній картині будь-якого суспільства, є соціальний, адже ключова функція родини виявляється не тільки у підтримці біологічної безперервності суспільства, а й у передачі його культурної спадщини. Сім'я є головним інститутом соціалізації, через який індивідуум засвоює основні соціальні знання, набуває моральні вміння і навички, сприймає певні цінності та ідеали, необхідні йому для майбутнього життя в даному суспільстві.

Незважаючи на поширеність концептуального утворення *family* в англomовному культурологічному просторі, зазначений концепт не досліджувався, зокрема з позиції його образної складової, яка містить ознаки вторинної номінації та стійкі образи, що визначаються описово в людській свідомості, зумовлюючи формування нових концептів дійсності.

Ономасіологічна позиція розуміння метафори задекларована в дослідженнях В. Вовка [2], В. Гака [4] та ін., які витлумачують її як «різновид вторинної лексичної номінації, що передбачає утворення значення на основі зіставлення двох предметів за загальною ознакою, виникнення якої гарантовано єдністю усіх частин практико-перетворювальної діяльності людини, а отже, єдністю процесів, що відбуваються в її свідомості» [4, с. 13]. Проте у нашому дослідженні ми будемо дотримуватися теорії концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона, на чію думку, механізм метафоризації полягає в перенесенні того чи іншого змісту когнітивної сфери-джерела, представленої, як правило, конкретними поняттями для позначення взаємодії людини з дійсністю, у цільову сферу, складену з понять, які не доступні у прямому фізичному досвіді [8, с. 387]. Дж. Лакофф визначає такі типи концептуальних метафор, як *структурні*, що дають змогу використовувати одну понятійну

сферу для опису iншої (*кохання* часто описується як *подорож*), *орiєнтацiйнi*, що пов'язанi з просторовою орієнтацією, та *онтологiчнi* метафори, якi трактують події, дії, емоції, ідеї та iн. як предмети i речовини (метафори цього типу задіють людський досвід, пов'язаний з фiзичними об'єктами).

Як бачимо, на відміну від традиційного підходу до метафори, коли явище трактується як ізольований об'єкт, концептуальна метафора відтворює абстрактне явище як цілісну картину реального світу. Окреслення метафоричної репрезентації концептуального утворення *family*, на нашу думку, надасть можливість зробити висновки щодо місця зазначеного поняття в системі цінностей англomовного етносу, зумовлюючи актуальність даної статті.

Матеріалом дослідження слугують афористичні висловлювання, ретельний аналіз яких уможлиблює експліціювання існуючих в національній свідомості носіїв англійської мови ключових образних характеристик концепту *family*.

Метою статті є ідентифікація концептуальних метафор, які містять образи, в яких осмислюється концепт *family* в англomовних афористичних одиницях.

Як зазначає російська дослідниця А. Артьомова, афоризми є дзеркалом національної культури і містять у собі великий обсяг інформації про традиції, підвалини, своєрідність світорозуміння і менталітету того чи iншого мовного співтовариства» [1, с. 1]. Саме вони викликають у свідомості носіїв мови певну сукупність відомостей, якi, з одного боку, визначають логічну конструкцію вираження, а з iншого - обумовлюють межі вживання даного виразу, зв'язок з певними життєвими ситуаціями, явищами історії та культури народу [4, с. 4].

В комунікативному фокусі афористичного висловлювання локалізуються дефініційні ознаки концепту, віддзеркалені в понятійній складовій лінгвокультурного концепту, чіє ядро С. Воркачов порівнює з «ядром комети, оточеним газовою хмарою різних образних асоціацій, конотативних та метафоричних» [3, с. 58]. Зауважимо, що понятійна складова концепту *family* репрезентована в таких лексикографічних джерелах як «Kernerman English Multilingual Dictionary», «Noah Webster's 1828 American Dictionary», «New Oxford Dictionary online» та iн., що наводять наступні значення: 1. «the collective body of persons who live in one house and under one head or manager; a household, including parents, children and servants, and as the case may be, lodgers or boarders», 2. «those who descend from one common progenitor; a tribe or race; kindred; lineage», 3. «course of descent; genealogy; line of ancestors», 3. «honorable descent; noble or respectable stock», 4. «a collection or union of nations or states», «an order, class or genus of animals or of other natural productions, having something in common, by which they are distinguished from others».

Фактичний матеріал свідчить, що домінуючим у процесі осмислення концепту *family* є онтологічна концептуальна метафора. В афористичних висловлюваннях англійською мовою концепт *family* асоціюється з абстрактними поняттями, що мають позитивне забарвлення і співвідносяться з емоціями та почуттями людини. Супутниками родини виступають *відданість* («Blood makes you related. Loyalty makes you family» **B. Shaw**)), *віра* та *підтримка* («Family isn't just about whose blood runs through your veins. It's about who never left your side, stood up for you and believed in you» (Adrian Body)), *щасття* («When you look at your life, the greatest happinesses are family happinesses» (B. Joyce)), *пiклування* («Family isn't about whose blood you have. It's about who you care about» (M. Stone)), *любов* («In family life love is the oil that eases friction and the music that brings harmony» (E. Burrows)), «Families are about love overcoming emotional torture» (M. Groening)), яка підчас не сумісна з *справедливістю* «Family life is too intimate to be preserved by the spirit of justice. It can be sustained by a spirit of love which goes beyond justice» (R. Niebuhr).

Поряд з емоційно-почуттєвою метафориною концепт *family* засвоюється також в матеріальних образах, що являють собою неодмінні атрибути повсякденного життя людини. Ідентифікатором *родини* в афористичних висловлюваннях англійською мовою виступають *човен* («If the family were a boat, it would be a canoe that makes no progress unless everyone paddles» (L. Pogrebin)), *дзеркало* («Family faces are magic mirrors. Looking at people who belong

to us, we see the past, present, and future» (G. Buckley), *їжа* («Families are like fudge – mostly sweet with a few nuts» (Ogden Nash)); «If the family were a fruit, it would be an orange, a circle of sections, held together but separable – each segment distinct» (L. Pogrebin)), «Family life is a bit like a runny peach pie – not perfect but who's complaining?» (R. Brault)). Порiвняння *родини* з компасом – «Families are the compass that guides us. They are the inspiration to reach great heights, and our comfort when we occasionally falter» (B. Henry) символiзує творчу та цiлеспрямовану життєву силу сiм'ї.

Слiд зазначити, що концепт *family* також представлено в афоризмах англiйською мовою як феноменальне явище природи («The family is one of nature's masterpieces» (G. Santayana). Широко вживаною *природною* метафорою зазначеного абстрактного поняття в англiйськiй мовi є метафора *фiзичної речовини*, внаслiдок чого *сiм'я* асоцiюється з *каменем*, *залiзом* та *цементом*: «The only rock I know that stays steady, the only institution I know that works is the family» (L. Iacocca), «Thank God for the iron in the blood of our fathers» (Th. Roosevelt)), «Family is the cement that binds people closer together» (S. Johnson), проте є випадки репрезентованостi лiнговокультурного концептуального утворення *family* *анiмалiстичною* метафорою i порiвняння сiм'ї з восьминогом: «That dear octopus from whose tentacles we never quite escape, nor, in our inmost hearts, ever quite wish to» (D. Smith).

Серед афористичних висловлювань нами також iдентифiкованi випадки переосмислення концепту *family* засобами *екзистенцiйної* метафори: «Acting is just a way of making a living; the family is life» (D. Washington), («Rejoice with your family in the beautiful land of life» (A. Einstein). *Родина* являє собою унiверсальний феномен з *темпоральними* ознаками («Blood relations are the most durable and everlasting connections» (G. Eliot), «In every conceivable manner, the family is link to our past, bridge to our future» (A. Haley), який визначається *локацiйним конституентом* («Home is a place not only of strong affections, but of entire unreserved; it is life's undress rehearsal, its backroom, its dressing room, from which we go forth to more careful and guarded intercourse, leaving behind... cast-off and everyday clothing» (H. Beecher Stowe).

Окрiм сiм'ї, ще одним соцiальним iнститутом, який бере участь у виховному процесi, забезпечує стiйкiсть i цiлiснiсть соцiальної системи, а також її саморозвиток, є релiгiя, що пояснює той факт, що в англiйськiй мовi концепт *family* доволi часто репрезентується *релiгiйною* концептуальною метафорою, ототожнюючись iз *раєм*, *подарунком Бога*, *благодiєю* i *благословенням*: «A happy family is but an earlier heaven» (John Bowring), «The family is a heaven in a heartless world» (Ch. Lasch), «You don't choose your family. They are God's gift to you, as you are to them» (J. Kennedy), «What greater blessing to give thanks for at a family gathering than the family and the gathering» (R. Brault), «The informality of family life is a blessed condition that allows us to become our best while looking our worst» (M. Kennedy), «The happiness of the domestic fireside is the first boon of Heaven; and it is well it is so, since it is that which is the lot of the mass of mankind» (Th. Jefferson), «Having a place to go – is a home. Having someone to love - is a family. Having both - is a blessing» (D. Hedges).

Проте в англiйськомu афористичному дискурсi метафоричнi образи лiнговокультурного концепту *family* набувають не тiльки позитивної, а й негативної конотацiї, виступаючи джерелом надбання початкового досвiду *несправедливостi* («The great advantage of living in a large family is that early lesson of life's essential unfairness» (N. Mitford)), *нещасним випадком* («Family is just accident... They don't mean to get on your nerves. They don't even mean to be your family, they just are» (Marsha Norman)), *примарою*, що навряд чи iснує («If you don't believe in ghosts, you've never been to a family reunion» (A. Brilliant)), навлiсть *соцiальним злом* («Family ... the home of all social evil, a charitable institution for comfortable women, an anchorage for house-fathers, and a hell for children» (A. Strinberg)). Ураховуючи специфiку трактування iндивiдуального простору англiйськими культурними традицiями зрозумiлою i доречною є метафоризацiя концептуального утворення *family* з певною долею сарказму у наступному афористичному висловлюванні вiдомого американського автора гумористичних оповiдань

I. Есара: «A social unit where the father is concerned with parking space, the children with outer space, and the mother with closet space».

Отже, концептуальнi метафори досить рiзнобiчно представленi в образному компонентi лiнгвокультурного концепту *family*, що актуалiзується в англomовному афористичному дискурсi. *Перспективною* дослiдження вважаємо встановлення асоциативних зв'язкiв концепту *family* з iншими концептами в англomовнiй картинi свiту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова А.В. Эмотивно-оценочная объективация концепта женщина в семантике ФЕ (на материале английской и русской фразеологии) / А.В. Артемова / Автореферат. – Пятигорск, 2000. – 16с.
2. Вовк В.Н. Языковая метафора в художественной речи: природа вторичной номинации / В. Н. Вовк. – К. : Наук. думка, 1986. – 140 с.
3. Воркачев С. Г. Концепт счастья в русском языковом сознании: опыт лингвокультурологического анализа : моногр. / С. Г. Воркачев. – Краснодар, 2002. – 142 с.
4. Гак В.Г. Метафора: универсальное и специфическое / В. Г. Гак // Метафора в языке и тексте : сб. научн. тр. – М. : Наука, 1988. – С. 11-26.
5. Дмитриева О.А. Культурно-языковые характеристики пословиц и афоризмов (на материале франц. и рус. языков) [Текст] : дисс. ... канд. филол. наук / О.А. Дмитриева.– Волгоград : Издательство «Перемена», 1997. – 189 с.
6. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2004. – 390 с.
7. Колесов В.В. Язык и ментальность / В. В. Колесов. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2004. – 240 с.
8. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры / Пер. под ред. Н.Д. Арутюновой, М. А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С. 387-416
9. Чернейко Л. О. Гештальтная структура абстрактного имени / Л. О. Чернейко // Филологические науки. – 1995. – № 4. – С. 73-83.

Бирюкова Е. Особенности метафоризации концепта «FAMILY» в афористическом дискурсе.

Статья посвящена анализу особенностей метафоризации лингвокультурного концепта family в афористических высказываниях.

Ключевые слова: лингвокультурный концепт, афоризм, концептуальная метафора.

Biryukova O. Peculiarities of Metaphorical Transfer of Linguocultural Concept «FAMILY» in Aphorisms.

The article analyses peculiarities of metaphorical transfer of linguocultural concept family in aphorisms. It researches the basic source domains for creating metaphors in English aphoristic discourse.

Key words: linguocultural concept, aphorism, conceptual metaphor.

Оксана Волошина
(Вінниця)

УДК 811.111'373

ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ ОБРАЗНОСТІ В РОМАНІ Ф.С. ФІЦДЖЕРАЛЬДА «НІЧ ЛАГІДНА»

У статті досліджується роль сенсорної лексики як засобу створення художньої образності. Сенсорна лексика має великі експресивні можливості, завдяки чому збільшується роль сенсоризмів у формуванні змістово-концептуальної та підтекстової інформації, що робить їх важливим засобом творення художньої образності.

Ключові слова: сенсорна лексика, тактильна лексика, лексика смакопозначення, сенсоризм, конотація, текст, художня образність.